

100 aastat Viru-Nigula kultuuriloo ilmumisest

Üks varasemaid eestlasest kultuuritegelasi Viru-Nigula kihelkonnas oli Iila koolmeister **Hans Krickmann**. Ta sündis 1843. a. Simunas, sai hariduse Krickmanni kihelkonnakoolis. 1866. a. tuli Iila küla koolmeistriks.

Seoses rahvusliku liikumise tõusuga hakkas Eestis rahvakoole tekkima, nii ka Viru-Nigula kihelkonnas. 1835 Miila, 1859 Rannu, 1864 Pada, Kunda, 1866 Iila, 1867 Vasta, Koila, 1869 Kabala, 1871 Mahu ja Viru-Nigula kihelkonnakooli Pikaristil jne. Mõisnike eitava ja halvustava suhtumise tõttu maarahvasse oli kihelkond 30 aastat (1805—1835) koolideta. Mingil määral hingitses koduõpetus. 1858—1860 õpetanud Simo Hansar Malla mõisa Iila külas poisslapsi.

Hans Krickmann tegutses Iilas tubli koolimehena sajandi lõpuni. Ta asutas ja juhatas laulukoore, pasunakoori, raamatukogu. Oli ka kirjamees. 1885. aastal ilmus tema algupärane jutustus «Illara küla, ehk õpetus teeb õnnelikuks». See teos on autobiograafiline, tema enese koolmeistritee algusest Iilas (jutustuses Illara).

Kui Hans Krickmann, jutustuses Hindrik Lõbus tuli koolmeistriks Iilasse, polnud siin kaua aega kooli olnud.

«... Teekäia oli, umbes arwata kahekümne aastane, kaunis korralses riides, para ja kasvuga ja ergu olekuga mees. Tema lahked sinised silmad waatasiwad Tähele pannes ümberkaudu. Ta oli Illara küla esimene ja uus koolmeister Hindrik Lõbus, kes seminaarist hea eksamitunnistusega välja astunud ja praegu oma uue koha peale ametisse ruttas. Koht ja inimesed olid temale tundmatta...»

Küla olnud küllalt suur: 30 taluperet ning lisaks saunikuid ja vabadikke. Läheduses asunud kaks kõrtsi. Ajalehti ega raamatuid ei tuntud. Moes olnud laatadel käimine ja hobusteparistamine, mürgeldamine. Ka pruudikõrvi ja surnute valvamine, mida autor pahadeks arvab ja välja juurida püüab — nii selles kui ka eelmistes moraaliteemalistes raamatutes. Hiljem see lähebki tal osaliselt korda.

Hans Krickmann jutustab, kuidas noor koolmeister tutvus külarahvaga, vallavanemaga, opmaniga, pastoriga, ja siis energiliselt koolitöö käima pani. Üksikasjalikult ja värvikalt kirjeldab ta esimest koolipäeva kui suurt uudisasa ja külas.

«... Nüüd seadis Lõbus lapsed wanaduse järele pinkidesse istuma — mõistuse osawus oli veel katsumata ja teadmata — ja waatas järele, kas laste käed ja silmad puhtad oliwad. Kellel käed mustad, saadeti kööki pesema, kellel juuksed sassis, pidi koha kammima, kellel küüned pikkad, leigaku lühemaks jne. ... mõnel oli testament, mõnel laulu raamat, mõnel katekismus ja mõnel aabits lugemise raamatuks kaasa, tahwliisid oli vähe, kirjutamisraamatuid ei sugugi. ... mõni ei osanud krihwliitki kätte võtta.»

Kokku olnud lapsi saja ringis.

Õppeainetest olid tömahukamad piiblitõlked ja kirjutuse õpetus. Uue õppeainena õpetas koolmeister ka võimlemist. Oli just ilmunud J. Kurriku «Turnimise raamat». Ja Carl Robert Jakobsoni «Kooli lugemise raamatu» I anne.

Kui kool rahva enamikule meeldis ja lapsed otse kippunud kooli, siiski kurdab koolmeister ka vastuseisu tekkimist.

Oma pedagoogilistel seisukohtadel peatub «Illara» koolmeister järgmiselt. Malgaga ei tule lapsi kasvatada; mitte sõnu ei ole vaja, vaid sõna; käsk olgu lühike ja selge; mitte õpetus ükski ei pea lapsi targemaks tegema, vaid kõik kooli elu ja olu; ei ole kisa, kära, taplust ega tukistamist tarvis, vaid osavust, ja seda peab koolmeister mõistma; õppida mitte palju, vaid hästi, mitte koolile ega kooli katsujatele, vaid elule.

Samaaegselt koolitööga alustas H. Lõbus (H. Krickmann) tööd laulukooridega (sega- ja meeskoor). Külas ja kauge- malgi räägiti «neljahealega laulust nagu imeasjast». Ka viiulimängu õppisid kuus meest. Esineti Viru-Nigula kirikus ja ka Malla krahvile, lootuses saada raha orkestripillide muretsemiseks. Heas tujus olles andnudki mõisnik 200 rubla pillide ja nootide ostmiseks. Korjandustega saadi lisa, ja kaheksale mehele muretseti vasksed puhkpillid Saksamaalt.

«Wana kirja isa J. W. Jannsen wõttis mänguriistade tellimise enese hooleks. Ilusad haljad mänguriistad tõi Lõbus Tartust ära.»

Seni olid talumehed näinud läikivaid vaskpille vaid mõisnike koerapotees käes, kui metsas jahti peeti. Et ka talumehed ise läikivatest vaskpillidest ilusaid muusikaheliseid suutsid välja nõiduda, see oli ennekuulmatu.

Palju aega ja vaeva tuli koolmeistril pühendada laulu- ja mänguharjutustele.

«... healega aitas üht, viiuliga teist, parandas siin, aitas seal...»

Lõpuks kandis ka töö vilja: Illara (Iila) laulu- ja pasunakoorigi omandasid ümbruskonnas laialdase kuulsuse. Pasunakoorigi oli üks esimesi orkestreid tervel Virumaal.

1879. a. võeti osa Tartu laulupeost (II üldlaulupidu).

Veel asutas Illara koolmeister külla raamatukogu, kust kogu valla inimesed võisid raamatuid lugemiseks laenata. 12-punktilise põhikirja järgi võib otsustada, et kogu oli üsna täiuslik.

Jutustuse kokkuvõtteks ütleb autor, et enne oli Illaras kaks kõrtsi, kust «kõl watu elu välja woolas», riidud, kohust käimine, vargus, vale, tuimus ja rumalus lokkas.

Nüüd on õitsval järjel Illara kool, laul, mäng, raamatukogu, noorte inimeste mängud, lastepidud, ajalehede lugemine, viisakad elukombed.

Ja lõpetuseks:

«Illaras olen mina oma noorpõlwe paremad päewad ära elanud ja sinna tahaksin ma wanaduses ka surra.»

Kuid viimane soov ei läinud täide, kui ühitada jutustuse peategelase soov Iila koolmeistri Hans Krickmanni omaga. Aastal 1900 loobub H. Krickmann tervislikel põhjustel koolmeistri ametist. On ikka veel kohapeal tuntud ja lugupeetud mees. Lisaks tubli kooli- ja muusikamehe mainele on tal teeneid ka raha kogumisel Eesti Aleksandrikooli rajamiseks (mis mõisnikele oli vastukarva) ja teistes rahvusliku liikumise üritustes.

Viimased eluaastad veetis Hans Krickmann Simuna kihelkonnas oma venna juures. Ta suri 1908. a.

Hans Krickmanni kalm on Simuna surruaias.